

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาถึงการหยุดเรียนก่อนจบหลักสูตรในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นแนวทางในการวางกรอบคิด เพื่อให้ช่วยสามารถอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับการหยุดเรียนก่อนจบหลักสูตรในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ

1. แนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
2. แนวคิดในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
3. ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายสังคมและเครือข่ายการเรียนรู้
4. ทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ทางสังคม
5. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
6. ทฤษฎีการเข้าร่วมและแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน
7. ทฤษฎีในการตัดสินใจ
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

มนุษย์นับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีคุณค่ายิ่ง ประเทศชาติจะมีความเจริญรุ่งเรืองในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง หรือการทหาร การใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศโดยการพัฒนาในระดับความรู้ความสามารถของประชากรในประเทศนั้นเป็นกลยุทธ์ที่นักปราชญ์และนักปกครองทั้งหลายต่างล้วนเห็นความสำคัญและพยายามทำมาช้านาน ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยกล่าวไว้เมื่อตอนประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ในการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล ว่า "คนทุกคนก็ได้เรียนตามควรแก่อัตภาพ การศึกษาของชาติจึงได้ชื่อว่า เขยิบความรู้แห่งชาติให้สูงขึ้นพร้อมกันหมดนี้เองคือกำลังของชาติการจัดการศึกษาสำหรับหมู่คณะ ถึงจะจัดสูงสุดเพียงใด ก็ไม่ใช่กำลังที่แท้จริงของชาติ บราวนิง กวีผู้ขึ้นชื่อกล่าวว่า อย่างเพียรสร้างแต่ยักษ์และเทวดาอยู่เลย จงพยายามยกคนทั้งชาติให้สูงพร้อมกันเถิดอันนี้เป็นคติสำหรับการศึกษานี้" (กระทรวงศึกษาธิการ, 2530, หน้า 5) และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาอย่างชัดเจน ดังที่พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนเมื่อ 27 กรกฎาคม 2524 ว่า "การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติและคุณธรรมของบุคคล สังคม บ้านเมืองใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วน พอเหมาะกันทุก ๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถดำรงรักษาความเจริญของประเทศชาติไว้และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้ตลอด" (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2530, หน้า 91)

จะเห็นได้ว่าการศึกษาเป็นกระบวนการสร้างประชากรของประเทศหรือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีกำลัง มีความสามารถที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างมีสันติสุข การที่ประเทศชาติจะใช้การศึกษาให้เป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาประชากรและประเทศชาติให้บรรลุเป้าหมายได้ จำเป็นต้องมีระบบการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพพอสมควร นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบจึงมีความคิดในการพัฒนาตนเองเพื่อสนองตอบต่อสถาบัน อาชีพ ค่านิยม และทัศนคติของสังคม จึงได้นำแนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มาประกอบในการอธิบายด้วย

2. แนวคิดในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

เมื่อพูดถึงการศึกษา ในสังคมมักจะนึกถึงโรงเรียนที่เป็นสถาบันในการให้การศึกษา การถ่ายทอดความรู้ และวัฒนธรรม จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และยังช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์เพื่อให้เอื้ออำนวยต่อผลิตผลทางด้านเศรษฐกิจ รวมถึงแหล่งซึ่งก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ๆ ดังนั้นคนในสังคมจึงมีความเชื่อว่าโรงเรียนเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้ตนได้ก้าวสู่สภาพที่ดีและมีรายได้สูงขึ้น โรงเรียนจะช่วยนำไปสู่ความสำเร็จในสถานะทางเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันเข้มข้นยิ่งขึ้นทุกขณะ ในภาวะของการแข่งขันดังกล่าว ผู้ที่เข้มแข็งและผู้ที่ประสบความสำเร็จเท่านั้นจึงยืนหยัดอยู่ได้ผู้ที่ต้องการความสำเร็จและยืนหยัดอย่างผู้ชนะ ก็คือผู้ที่ได้ผ่านการศึกษานั้น (เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, 2521, หน้า 189-192)

ดังนั้นรัฐบาลในทุกสมัยที่ผ่านมาจึงทุ่มเทงบประมาณส่วนใหญ่ในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่จากสถิติสำมะโนประชากรจะเห็นว่าประชากรอยู่จำนวนไม่น้อยที่มีภาวะที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งมีมูลเหตุอยู่หลายประการ เช่น

1. การจัดการศึกษาภาคบังคับยังไม่ทั่วถึง ยังมีเด็กจำนวนหนึ่งที่เข้าเกณฑ์ที่จะต้องเข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับ แต่ไม่ได้เข้าเรียน เนื่องจาก โรงเรียนมีไม่ทั่วถึง

2. ความยากจนทำให้คนกลุ่มหนึ่งไม่มีโอกาสเข้าโรงเรียน หรือแม้จะเข้าโรงเรียนแล้วก็เรียนไม่จบหลักสูตร เช่น เรียนเพียงชั้น ป.1, ป.2 แล้วก็ออกไปเนื่องจากมีความจำเป็นที่ต้องย้ายตามผู้ปกครอง และไม่ได้เข้าเรียนในที่แห่งใหม่เมื่อโตขึ้นจึงกลายเป็นผู้ไม่รู้หนังสือ และเสียเปรียบผู้อื่นในการเสาะแสวงข่าวสารข้อมูล ความยากจนจึงเป็นตัวประกอบที่สำคัญให้คนไม่มีโอกาสเรียนต่อเนื่องจากระดับการศึกษาเป็นสิ่งกำหนดการหางานทำและรายได้ในสังคมปัจจุบันนี้

3. องค์ประกอบอื่น ๆ ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคทางการศึกษา เช่น การจัดสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน คุณภาพของครู - อาจารย์ การพูดสองภาษา สิ่งแวดล้อมในชุมชน (สุนทร สุนันท์ชัย, 2529, หน้า 93-96)

ในความคิดของอิวาน อิลลิช (อ้างใน สุนทร สุนันท์ชัย, 2523, หน้า 11-14) มีความเห็นว่าการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนล้มเหลว คือ โรงเรียนไม่ได้ทำให้มนุษย์มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันตรงข้ามเป็นผู้บ่อนทำลายศักดิ์ศรีของมนุษย์ โรงเรียนกะเกณฑ์คนมาหักขังไว้แล้วทำการคัดเลือกคนที่มีแว่วว่าจะประสบผลสำเร็จ ส่งไปตามวิถีชีวิตที่เห็นว่าเหมาะสม โดยออกไปสุทธิหรือประกาศนียบัตรรับรองให้อีกทั้งยังมีราคาแพงโดยไม่จำเป็น ซึ่งศิษย์อาจเรียนจากแหล่งวิชาอื่นที่ได้ผลดีเท่ากันหรือได้ผลดีกว่า อิวาน อิลลิช จึงเห็นว่า ครูไม่ควรเป็นผู้สอนอย่างที่ เป็นอยู่ทุกวันนี้การเป็นผู้แนะนำชี้ช่องทางให้แก่ศิษย์หน้าที่สอนเป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ ในแนวคิดของ ก่อ สวัสดิพาณิชย์ (2529, หน้า 12-32) มีความเห็นว่าการศึกษานอกระบบหรือการศึกษานอกโรงเรียนโดยทั่วๆ ไปนั้นไม่ควรมีระบบ กล่าวคือการจัดการศึกษานอกระบบไม่ควรจำกัดวิชาที่เรียน ไม่จำกัดวัยผู้เรียน ไม่จำกัดสถานที่ ไม่เน้นการรับประกาศนียบัตร ต้องมีความยืดหยุ่น ตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล ในอดีตมีหลายสถาบันที่จัดการศึกษานอกระบบ เช่น สถาบันครอบครัว จะเป็นการให้การศึกษาในด้านสังคม วัฒนธรรมประเพณีคตินให้ ถูกต้อง จะให้การศึกษาแก่สมาชิกในครอบครัว หรือสมาชิกในสังคม ตลอดชีวิตสถาบันทางศาสนาจะให้การศึกษาด้านศาสนา ด้านศีลธรรม องค์กรเอกชน จะจัดการศึกษาในรูปของการให้ความรู้ด้านประกอบอาชีพ พระราชสำนักให้ความรู้ด้านวัฒนธรรม กฎหมาย ต่าง ๆ หน่วยงานราชการจะให้ความรู้เกี่ยวกับกระทรวง ทบวง กรม ที่สังกัดอยู่

ความหมายการศึกษานอกระบบโรงเรียน

สุนทร สุนันท์ชัย (2529, หน้า 84) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกโรงเรียนไว้ว่า "การศึกษาที่จัดนอกระบบโรงเรียนไม่เน้นหนักในระเบียบ แบบแผน มีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่าสอนงวัตดูประสงค์โดยเฉพาะเจาะจงมากกว่าในโรงเรียน ลักษณะการศึกษานอกโรงเรียนที่สำคัญ คือไม่เป็นการบังคับ ผู้เรียนเรียนด้วยความสมัครใจของเขาเอง การจัดมักจัดในช่วงสั้น ๆ ไม่จำกัด จะใช้สถานที่ใดเพื่อให้การศึกษาก็ได้จะฝึกรอบระยะเวลาใดก็ได้ตามแต่ความสะดวกของผู้เรียนและผู้เรียนจะมีอายุเท่าไรก็ได้"

นอกจากนี้ ชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2534, หน้า 17) ยังได้กล่าวถึงการศึกษานอกระบบไว้ว่า "การศึกษานอกระบบจะครอบคลุมถึงกิจกรรมการศึกษา การฝึกอบรมหรือการเผยแพร่ความรู้ที่ดำเนินการนอกระบบโรงเรียน มีลักษณะยืดหยุ่น ไม่เน้นหนักในระเบียบแบบแผน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ มีวัตถุประสงค์ เนื้อหา และวิธีดำเนินการหลากหลายตาม ภูมิหลังของประชากรเป้าหมายที่พื้นฐานแตกต่างกัน และกิจกรรมหรือโครงการการศึกษานอกระบบอาจเป็นกิจกรรมที่เสร็จสิ้นตามลำพังในตัวเอง หรืออาจเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาที่ใหญ่ กว้างก็ได้ นอกจากนี้การศึกษานอกระบบยังรวมไปถึงการอบรม การสาธิต การเผยแพร่โดยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ประชากรเป้าหมายได้รับความรู้ข้อมูลทักษะต่าง ๆ เพิ่มขึ้น หรือเปลี่ยนแนวความคิด ความเชื่อและทัศนคติที่อยู่โดยรอบ ส่วนหน่วยงานที่จัดและรับผิดชอบในการจัดการศึกษานอกระบบ นั้นมีหน่วยงานนอกระบบการศึกษา หน่วยงานทางการศึกษานอกระบบ และหน่วยงานทางการศึกษา ในระบบ"

พอลสตัน (Paulston, 1971) ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษานอกระบบไว้ดัง ต่อไปนี้

1. เป็นการจัดการศึกษาช่วงสั้น ๆ
2. มีประชากรเป้าหมายที่มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือผู้ที่ จะเข้ามาร่วม โครงการการศึกษานอกระบบมักจะเข้าร่วมโครงการด้วยใจสมัครและต้องการเห็นผลในระยะสั้นเป็นต้น
3. มีวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
4. มีโครงสร้าง
5. มีระบบทั้งในด้านการจัดและการเรียน

สากล สถิตวิทยานนท์ (2532, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกโรงเรียนว่าเป็นการศึกษาที่ไม่มีระบบการเรียนการสอนที่แน่นอน แม้บางครั้งจะจัดเป็นชั้นเรียน แต่หลัก

สูตรเวลาเรียนมักเป็นไปตามความต้องการของผู้เรียนกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นจะบริการแก่ประชาชน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา สำหรับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2530) ได้กล่าวถึงลักษณะของการศึกษานอกระบบไว้ ดังนี้

1. รูปแบบการศึกษานอกระบบไม่มีรูปแบบตายตัวหรือเป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศเพราะจะต้องจัดให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมและผู้รับบริการเป็นกลุ่ม ๆ ไป
2. หลักสูตรการศึกษานอกระบบมุ่งตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญผู้เรียนการศึกษานอกระบบส่วนมากมีเวลาจำกัด เนื่องจากมีภาระงานต้องทำอยู่เป็นประจำ ดังนั้น การวางแผนหลักสูตรจึงควรดำเนินการในระดับท้องถิ่น หรือให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
3. การจัดการการศึกษานอกระบบ ถึงแม้จะมีหน่วยงานต้นสังกัดอยู่ในส่วนกลาง แต่ก็มีคามจำเป็นอย่างมากที่จะต้องกระจายอำนาจการจัดการลงมาให้กับกลุ่มผู้เรียน เพื่อให้ผู้ที่ได้รับการมอบหมายในระดับล่างสามารถปรับสิ่งต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ได้ เช่น การกำหนดเวลา สถานที่ ระยะเวลา การฝึกอบรม เนื้อหา และวิธีการ เป็นต้น
4. ผู้เรียนการศึกษานอกระบบจะมาเรียนด้วยความสมัครใจ ส่วนใหญ่ไม่กำหนดอายุและไม่กำหนดพื้นฐานความรู้ นอกจากบางโครงการซึ่งมีความจำเป็นมักคาดหวังว่าจะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ในทันที
5. ผู้สอนการศึกษานอกระบบโดยทั่วไปไม่มีการกำหนดคุณวุฒิ แต่พิจารณาจากประสบการณ์ที่บุคคลมีอยู่ในเรื่องที่จะถ่ายทอด ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องมีประกาศนียบัตร อาจเป็นชาวบ้านซึ่งมีความสามารถ ความชำนาญในอาชีพของตน และ ยินดีสละเวลาเพื่อเป็นครูสอนตามโอกาสก็ได้

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าลักษณะของการศึกษานอกระบบย่อมมีความอ่อนตัวที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นรายกลุ่มมีความยืดหยุ่นทั้งด้านเนื้อหาวิธีการมุ่งประโยชน์ให้ผู้เรียนได้รับในทันทีปรับเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ง่าย มีลักษณะเฉพาะเจาะจง มีรูปแบบอันหลากหลาย ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความจำเป็นต้องวางแผนให้สอดคล้องและเหมาะสมไม่ให้ฝืนลักษณะของการศึกษานอกระบบอันจะทำให้ไม่บังเกิดผลในการนำไปปฏิบัติ

ลักษณะกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน   กิจกรรมการศึกษานอกระบบในประเทศไทย ได้แยกกิจกรรมเป็น 3 ด้าน คือ ด้านการให้การศึกษาระดับพื้นฐาน ด้านการให้ข่าวสารข้อมูล และด้านการเพิ่มพูนความรู้และทักษะทางวิชาชีพ

การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการให้ความรู้และทักษะพื้นฐานอันจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นในสังคม มีพื้นฐานที่จำเป็นในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม มีความรู้ความสามารถในการคิด การทำและการแก้ปัญหาสร้างเสริมนิสัยในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม มีทักษะและความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่มและมีส่วนร่วมในปกครองตามระบอบประชาธิปไตย หรือมีพื้นฐานในการเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป การจัดการศึกษาประเภทนี้ ได้แก่ การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จระดับต่าง ๆ การณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับต่าง ๆ เป็นต้น

การให้ข่าวสารข้อมูลเพื่อการศึกษา มีการจัดเผยแพร่โดยใช้สื่อมวลชนต่างๆ ที่มีอยู่ เผยแพร่ข่าวสารที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของประชาชนซึ่งประกอบด้วยความรู้ด้านอาชีพ การเกษตร ภูมิศาสตร์เบื้องต้น หน้าที่พลเมือง การบริโภค อนามัย ประชากรศึกษา ศิลปวัฒนธรรมข่าวสารการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของบ้านเมือง กิจกรรมการศึกษาลักษณะนี้ เช่น การจัดแหล่งความรู้ในรูปแบบที่อ่านหนังสือ ห้องสมุด และรูปแบบอื่น ๆ การจัดกระจายเสียงตามสายหรือกระจายข่าว เป็นต้น

การให้ความรู้เพิ่มพูนและทักษะทางวิชาชีพ เป็นการฝึกอบรมอาชีพให้บุคคลได้มีอาชีพหรือมีโอกาสในการทำอาชีพใหม่ เลื่อนระดับฝีมือและทักษะในการแก้ปัญหา ฝึกนิสัยในการปฏิบัติงานที่ใช้ทักษะการทำงานกลุ่ม การเรียนรู้เกี่ยวกับวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต กิจกรรมลักษณะเช่นนี้ เช่น การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น การจัดกลุ่มสนใจทางวิชาชีพ เป็นต้น

เนื่องจากงานการศึกษานอกโรงเรียนเป็นงานที่มุ่งให้การศึกษแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่มีได้ศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียน โดยให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวได้รับข่าวสารข้อมูลความรู้และทักษะวิชาชีพ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ซึ่งการให้ข่าวสารข้อมูลความรู้และทักษะวิชาชีพแก่กลุ่มเป้าหมาย กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการจัดให้มีโครงการ รูปแบบหลักสูตรต่าง ๆ มากมาย เพื่อที่ช่วยให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ตามความต้องการ ซึ่งในปัจจุบันได้พัฒนาด้านสื่อมากมาย โดยเฉพาะในปัจจุบันได้จัดการเรียนการสอนผ่านสื่อดาวเทียมไทยคม

3. ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวกับเครือข่ายสังคมและเครือข่ายการเรียนรู้

ในธรรมชาติของสังคมมนุษย์จะประกอบไปด้วยบุคคลจำนวนมากมาย ซึ่งแต่ละคนจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเกี่ยวพันกันอันเนื่องมาจากพฤติกรรมของบุคคล และกฎเกณฑ์ของสถาบันทางสังคมที่บุคคลต่างๆสังกัดอยู่ ซึ่งมีลักษณะเปรียบเสมือนร่างแหที่แผ่กระจายครอบคลุมเอาไว้ ซึ่ง Barnes (อ้างใน พรวิศิษฐ วรวรรณ, 2523, หน้า 2) เรียกเครือข่ายสังคมในมิตินี้ว่า "Total network" ดังนั้นทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานของแนวความคิดของเครือข่ายสังคมที่จะใช้อธิบายพฤติกรรมการศึกษาหรือการเรียนรู้ก่อนจบหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่ ทฤษฎีสัญญลักษณ์การ ทฤษฎีบทบาท และทฤษฎีการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในสังคม (พิมพ์วิทย์ ปริดาสวัสดิ์ อ้างใน ชูชาติ เหลี่ยมวานิช, 2537, หน้า 11-13) กล่าวไว้ดังนี้

ทฤษฎีสัญญลักษณ์การ

ทฤษฎีและแนวคิดทางสังคมวิทยาที่จะอธิบายเครือข่ายสังคมของนักสังคมวิทยา ได้แก่ ทฤษฎีของนักสังคมวิทยา กลุ่มสัญญลักษณ์การ (Symbolic Interactions) ซึ่ง ได้แก่ Mead Goffman และ Blumer ตลอดจนนักมนุษยวิทยา ชื่อ Raymond Firth ซึ่งต่างก็ให้ความเห็นว่าสัญญลักษณ์ทางสังคมถูกสร้างขึ้นโดยปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์มากกว่าโดยผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ โดยอธิบายว่าสังคมมนุษย์ประกอบด้วยสายใยของความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้งกัน และสังคมคงอยู่โดยมีการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลซึ่งกันและกัน จึงทำให้สังคมประกอบด้วยเครือข่ายความเชื่อมโยงของความสัมพันธระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในสังคม เช่น การที่นักศึกษามารวมกลุ่มกันที่ทำการศึกษาในชั้นเรียน จึงต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลในกลุ่ม หรือชุมชนของตน โดยที่เพื่อนฝูงในกลุ่มจะต้องมีการปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และให้คำแนะนำต่าง ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า ถ้าเราต้องการเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม หรือเครือข่ายสังคมของเขาด้วย เพราะพฤติกรรมบุคคลจะออกมาในลักษณะเชื่อมโยงกับแบบแผนของเครือข่ายสังคม พฤติกรรมบุคคลจึงเป็นผลจากการประสานกิจกรรมของทุกฝ่ายที่อยู่ ในเครือข่ายสังคมเข้าด้วยกัน

จะเห็นได้ว่าการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลจึงเป็นพฤติกรรมที่นำไปสู่เครือข่ายสังคมของบุคคลในสังคมที่ได้โยงใยของความสัมพันธ์ไปยังบุคคล คณะบุคคล กลุ่มหรือองค์กรซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคม และแบบแผนของสถาบันสังคมนั้นด้วย

ในวิถีชีวิตประจำวันของคนเราในสังคมจะประกอบด้วยบุคคล ๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทที่แต่ละคน หรือควบคู่ความสัมพันธ์รวมอยู่ซึ่งบุคคลแต่ละคน มิได้มีบทบาทเดียวแต่บุคคลหนึ่ง ๆ มีบทบาทที่ต้องแสดงหลายบทบาทในชีวิตประจำวัน เช่น บทบาทพ่อ บทบาทนายจ้าง บทบาทสามี บทบาทกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น ดังนั้นบทบาทต่าง ๆ จึงเป็นแรงจูงใจอันหนึ่งที่ทำให้เข้าศึกษาหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน จึงได้นำทฤษฎีบทบาท มาใช้ในการอธิบายด้วย

ทฤษฎีบทบาท

ตามทฤษฎีบทบาทแล้วระบบสังคมประกอบขึ้นด้วยเครือข่ายของตำแหน่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน โดยบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นมีบทบาทที่แตกต่างกัน เครือข่ายสังคมส่วนบุคคลก็จะประกอบไปด้วยบทบาทต่าง ๆ ที่จะต้องกระทำซึ่งกันและกัน ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละบุคคล บุคคลจะเผชิญกับความคาดหวังต่าง ๆ ในพฤติกรรมของตนที่ต้องแสดงออกความคาดหวังเหล่านี้อาจมาจากปทัสถานทางสังคม กลุ่มบุคคลหรือชนชั้นทางสังคม จุดสำคัญในเรื่องนี้อยู่ที่ว่า ความคาดหวังประเภทใดบ้างที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรม ดังนั้นพฤติกรรมของบุคคลจึงมิได้ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแต่เพียงอย่างเดียว หากยังขึ้นอยู่กับความคาดหวังที่มาจากบุคคลอื่นที่อยู่ในเครือข่ายสังคมของเขาด้วย

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional Contact)

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเครือข่ายสังคม บางครั้งอาจเป็นไปตามทฤษฎีของการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) เพราะบุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทที่คาดหวังในสังคม หรือ ตามบรรทัดฐานที่ได้รับการอบรมถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่สัมพันธ์ทั้งในด้านวัตถุ และทางด้านจิตใจ เช่น สิ่งของ ความช่วยเหลือต่าง ๆ เงินทองหรือบุญคุณที่ต้องการตอบแทนกันต่อไปในภายหน้าโดยที่บุคคลจะเป็นผู้ตัดสินใจเองในการที่จะเลือก หรือมีพฤติกรรมอย่างไร หรือแลกเปลี่ยนอะไรกับอีกบุคคลหนึ่ง นอกจากนี้ยังช่วยให้เข้าใจว่าบุคคลหนึ่งให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ที่มีต่ออีกบุคคลหนึ่งมากน้อยเพียงใด แต่ยังคงช่วยให้เห็นว่าเขาได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอะไรจากความสัมพันธ์ดังกล่าว

เพื่อประกอบการวิเคราะห์ถึงสิ่งที่มีการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในเครือข่ายสังคมของกลุ่มนักศึกษาหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงนำทฤษฎีการแลกเปลี่ยนมาใช้อธิบายประกอบ

4. ทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Interaction Theory)

ความสนใจของทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ได้แก่ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับบุคคล เพื่อดูว่าสังคมมีอิทธิพลในการหล่อหลอมบุคคลอย่างไรและบุคคลจะสามารถสร้างหรือเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างไรบ้าง นอกจากนี้ยังสนใจในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพของบุคคลสังคมด้วย

แนวความคิดทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับบุคคลนี้ เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยนักสังคมวิทยารุ่นแรก ๆ เช่น Marx, Weber และ Spencer เป็นต้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้อธิบายถึงขบวนการที่เชื่อมโยงบุคคลกับบุคคลเข้าด้วยกัน และขบวนการที่เชื่อมโยงบุคคลกับสังคมเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม แนวความคิดของนักสังคมวิทยารุ่นแรก ๆ ที่กล่าวข้างต้นนี้ยังคงเป็นแนวความคิดกว้าง ๆ คือ อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมในวงกว้าง เช่น อธิบายถึงโครงสร้างของสังคมซึ่งประกอบไปด้วยชั้นทางสังคม บทบาทและสถานภาพของบุคคลกลุ่มคน เป็นต้น ซึ่งยังไม่สามารถชี้ให้เห็นอย่างแจ่มชัดถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม

William James

ได้ชื่อว่าเป็นนักสังคมวิทยาคนแรกในแนวความคิดทางทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ทางสังคม James เป็นคนแรกที่สร้างแนวความคิดทางด้านตน (Self) โดยได้อธิบายว่าบุคคลจะสร้างความรู้สึกดต่อตนเองโดยอาศัยการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือการที่บุคคลจะรู้สึกว่าเป็นใคร หรือเป็นอย่างไรมันเกิดมาจากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งสิ้น แนวความคิดนี้ของ James ได้เป็นรากฐานให้แก่ทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ทางสังคมรุ่นต่อไป

Charles Cooley

มีความคิดเดียวกับของ William James ในเรื่องตน (Self) และได้อธิบายว่า บุคคลจะรู้จักตนเองว่าเป็นอย่างไรนั้นจากการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยในขณะที่บุคคลมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้น บุคคลจะประเมินพฤติกรรมของตนเองจากท่าทีที่ผู้อื่นแสดงตอบต่อตน ด้วยเหตุนี้บุคคลอื่นจึงทำหน้าที่เป็นกระจกเงาให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งในการที่จะส่องกลับให้เห็นว่าพฤติกรรมของเขาเป็นอย่างไร Cooley ให้ชื่อขบวนการการเกิดความรู้สึกดต่อตน

โดยอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นว่า "ขบวนการกระจกส่องหน้า" (Looking Glass Self) นอกจากนี้แล้ว Cooley ยังให้ความสำคัญแก่กลุ่มปฐมภูมิ เช่น ครอบครัว เป็นต้น ว่าทำหน้าที่เป็นตัวแกนสำคัญในการสร้างความรู้สึกเกี่ยวกับตน (Self) แก่บุคคล และจากการมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัวนี้เองที่ทำให้บุคคลสร้างความรู้สึกเกี่ยวกับตน (Self) ขึ้นมาได้

Gorge Herbert Mead

เป็นนักทฤษฎีการปะทะสังสรรค์ทางสังคมรุ่นปัจจุบันที่มีความคิดแนวเดียวกับ William James และของ Charles Cooley แต่แนวความคิดของ Mead ได้พัฒนาไปไกลกว่า William James และของ Charles Cooley และได้ช่วยอธิบายในเรื่องขบวนการการเกิดความรู้สึกเกี่ยวกับตน (Self) ของบุคคลให้เข้าใจได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น Mead อธิบายว่าจากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น บุคคลจะสามารถสวมบทบาทของผู้อื่น และเข้าใจบทบาทของบุคคลในสังคมรวมทั้งบทบาทของตนเองด้วย Mead เน้นว่าการเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง (Self - conception) ของบุคคลจะกว้างขึ้นเรื่อย ๆ จากการที่บุคคลอื่นในสังคมจนในที่สุดบุคคลจะเข้าใจบทบาททางสังคมของบุคคลทุกประเภทในสังคม รวมทั้งเข้าใจบทบาททางสังคมของตนเองด้วย Mead อธิบายว่าขบวนการการเข้าสวมบทบาทของผู้อื่น (Role - taking) จะเริ่มเป็นขั้นตอนด้วยกันคือ ขั้นการเล่นกับบุคคลอื่น (Play Stage) หมายถึงการที่เด็กเล่นกับบุคคลในครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน เด็กจะเรียนรู้บทบาททางสังคมของบุคคลที่เล่นด้วย ขั้นที่สอง ได้แก่ ขั้นการเล่นเกมส์ (Game Stage) หมายถึง การเล่นกับคนเป็นกลุ่มซึ่งมีจำนวนคนมาก และการเล่นนั้นมีกติกาซับซ้อน ในขั้นนี้เด็กจะเข้าใจบทบาททางสังคมของบุคคลหลายประเภทในสังคมได้ ซึ่งในขั้นนี้เรียกว่าขั้นเข้าใจบทบาทของคนทั่วไป (Generalized Other) การเข้าใจบทบาททางสังคมของบุคคลตั้งแต่กลุ่มเพื่อนเล่นไปจนถึงบุคคลทุกประเภทในสังคมนั้นช่วยให้บุคคลเข้าใจบทบาททางสังคมของตนเองในขณะนั้นหรือในระยะต่อไปด้วย Mead ยังอธิบายต่อไปว่า ขบวนการการสวมบทบาทของผู้อื่นนั้น นอกจากจะช่วยให้บุคคลเข้าใจบทบาททางสังคมของบุคคลประเภทต่าง ๆ ในสังคมแล้วยังช่วยขัดเกลาพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการด้วย คือ ด้วยขบวนการนี้บุคคลจะค่อย ๆ ลดพฤติกรรมที่ต้องการสนองตอบความต้องการส่วนตน (I) ลงไปและจะค่อนข้างเพิ่มพฤติกรรมที่ต้องการสนองตอบความต้องการของสังคม (Me) มากขึ้น

5. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

มัวร์ (Moore, 1965) ได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมีส่วนเชื่อมโยงกับประสบการณ์และนักจิตวิทยาโดยทั่วไปเห็นพ้องต้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นเกิดจากความไม่สมดุลหรือการขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สถานการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดความตึงเครียด จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นจากความไม่สมดุล เป้าหมายและการกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมนี้ ลิพพิท (Lippit, 1946) ได้กล่าวถึงแรงเสริม (Force) ว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมีอยู่ 3 ชนิดด้วยกันคือ

1. แรงบังคับให้บุคคลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เมื่อเกิดความไม่พอใจกับสภาพเดิมที่เป็นอยู่และต้องการที่จะกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อความอยู่ดีในอนาคต
2. แรงด้านทานไม่ให้เปลี่ยน ซึ่งจะดึงดูดหรือจูงใจ มิให้ตนเปลี่ยนแปลงอันสืบเนื่องมาจากความไม่พอใจ ไม่รู้ หรือไม่สามารถจะเปลี่ยนได้
3. แรงด้านทานมาจากภายนอก ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงก็จะจัดวางไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

6. ทฤษฎีการเข้าร่วมและแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม กสท.

ดวงเดือน พันธุพานิช (อ้างใน สิริวิมล ศิริภาสกุล, 2526, หน้า 18-19) ได้กล่าวถึงความหมาย พฤติกรรมแรงจูงใจเป็นความต้องการที่จะปรับปรุงตนเอง ซึ่งจะทำให้แต่ละคนมีวิถีทางที่ถูกต้องและทำให้เกิดความพอใจในผลสำเร็จของตนเอง แรงจูงใจของบุคคลมี 2 ลักษณะ คือ

1. แรงจูงใจภายใน (Intrinsic motivation) หมายถึง แรงจูงใจที่เกิดจากแรงกระตุ้นอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล เช่นความอยากรู้อยากเห็น ความสนใจความพอใจที่ได้กระทำในสิ่งที่ตนพอใจ นักจิตวิทยาเชื่อว่าแรงจูงใจภายในมีความสำคัญกว่าแรงจูงใจภายนอกเพราะแรงจูงใจที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลจะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จได้มากกว่า

2. แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic motivation) คือแรงจูงใจที่เกิดขึ้นโดยมากเป็นแรงดันจากสังคม เช่น การแข่งขันและการร่วมมือ ความสำเร็จในการทำงาน ความนิยมชมชอบจากผู้อื่น การให้รางวัลและการลงโทษ

เชิขรศรี วิวิธิสิริ (2527, หน้า 131-132) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการจูงใจของมนุษย์ของ Maslow ว่าตามทฤษฎีนี้ได้จัดแบ่งลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy of needs) ของบุคคล ออกเป็น 5 ขั้น ที่สำคัญดังนี้

ขั้นที่ 1 ความต้องการทางด้านร่างกาย หรือต้องการวัตถุที่จะมาทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ (Physiological needs or survival needs) เป็นความต้องการอันดับแรกของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการทางด้านปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพักผ่อนนอนหลับ ความต้องการทางเพศ ที่จำเป็นในการดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์

ขั้นที่ 2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety needs) มนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จะดำรงชีวิตอยู่โดยปราศจากภัยอันตรายมีความสุขทางจิต สุขภาพกายดี มีความมั่นคงในอาชีพหน้าที่การงานและฐานะทางเศรษฐกิจ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและการยอมรับจากผู้อื่น (Love and Belonging needs) ทุกคนต้องการความรักจากผู้อื่น เช่น จากพ่อแม่ จากเพื่อน ต้องการที่จะให้และรับความรักมิใช่ตรีจิตซึ่งกันและกัน ประารถนาที่จะเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ

ขั้นที่ 4 ความต้องการยกย่อง มีเกียรติยศ ชื่อเสียง (Self-esteem needs) หรือ ความต้องการที่จะเห็นคุณค่าและความสามารถของตัวเอง เป็นการประเมินผลตนเองได้ว่าตนเองมีค่า ทุกคนในสังคมยอมรับนับถือให้เกียรติยกย่อง เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นยอมรับนับถือตัวเอง

ขั้นที่ 5 ความต้องการเป็นตัวของตัวเอง สามารถกระทำตนได้ตามความสามารถที่เป็นจริง (Self actualization or self-fulfillment) เป็นความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตของคนพัฒนาขั้นสูงสุดแล้ว เพื่อแสดงถึงความสามารถและศักยภาพที่จะกระทำได้ของตัวเอง มนุษย์ทุกคน ประารถนาที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเอง มุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดหรืออุดมคติที่ตนกำหนดไว้ บุคคลที่ได้รับความต้องการผ่านมาถึงขั้นที่ 5 นี้ จะรับรู้หรือเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง มีความเป็นอิสระสามารถทำทุกสิ่งได้ตามที่ตนต้องการ และทำอย่างถูกต้องมีเหตุผลอย่างคนคิดเป็น

ความต้องการทั้ง 5 ประการข้างต้นของ Maslow นี้เรียงลำดับตามความสำคัญ หรือ ความจำเป็นมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด โดยมีความต้องการทางกายซึ่งเป็นความต้องการส่วนบุคคลของมนุษย์ทุกคนเป็นพื้นฐานขั้นแรกสำหรับความต้องการขั้นต่อไป ความต้องการทั้ง 5 นี้จะเป็นอิสระต่อกัน และมีความต่อเนื่องเหลื่อมล้ำกันอยู่ กล่าวคือ ความต้องการระดับถัดมาอาจเกิดขึ้นก่อนที่ความต้องการสลับขั้นก็ได้ อย่างไรก็ตาม ปกติแล้วคนทั่วไปจะมีความต้องการขั้นต้นก่อน เมื่อได้รับสนองตอบแล้วจึงจะเกิดความต้องการขั้นถัดไป และไม่จำเป็นว่าทุกคน

จะมีความต้องการครบทั้ง 5 ชั้น แต่ความต้องการทั้งหมดเหล่านี้จะมีอยู่ตลอดไปชั่วชีวิตของบุคคล

ดังนั้นความต้องการของมนุษย์ดังกล่าวข้างต้นจะเป็นแรงขับที่มีพลังผลักดันให้แสดงพฤติกรรมโน้มน้าวไปในทางที่จะบำบัดความต้องการเหล่านี้เสมอ

7. ทฤษฎีการตัดสินใจ

Gerlett (อ้างใน ทิพย์มาศ, 2530, หน้า 11) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการตัดสินใจว่าเป็นทฤษฎีที่แสดงถึงวงจรกระบวนการตัดสินใจ โดยเริ่มจากจุดหมายหรือวัตถุประสงค์ และเมื่อบุคคลมีความประสงค์ต้องการจะตัดสินใจบุคคลนั้นก็ประสงค์จะได้รับข้อเสนอ โดยจะรวบรวมข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการตัดสินใจของเขา ต่อจากนั้นบุคคลก็จะพิจารณาข้อมูลที่ได้รับและพยายามนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับการเลือกพิจารณาความเป็นไปได้ของทางเลือก สำหรับการทำนายผลอาจจะขึ้นอยู่กับความสำเร็จของประสบการณ์ในอดีตและระดับความปรารถนาของบุคคลนั้น ซึ่งการทำนายผลจะมีประสิทธิภาพหรือไม่เพียงใดจะขึ้นอยู่กับสิ่งสองประการ คือ ข้อมูลที่รวบรวมได้และน้ำหนักในการคาดคะเนอย่างเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม

สำหรับลำดับขั้นต่อไปเป็นระบบค่านิยมในขั้นนี้บุคคลจะพิจารณาถึงผลพึงปรารถนาเขาจะเปรียบเทียบผลที่ได้รับจากลำดับขั้นของค่านิยม เช่น ถ้าเขาเลือกวิชาชีพนี้เพื่อต้องการเงินเดือนมาก หรือคาดได้ว่าเขาต้องเรียนจบในสาขาวิชานี้ได้และจะได้มีโอกาสศึกษาต่อ เขาอาจจะตั้งคำถามว่าค่านิยมสูงสุดของเขานั้นคืออะไร ทั้งนี้เพื่อให้การตัดสินใจเลือกของเขาเหมาะสมยิ่งขึ้น

ส่วนขั้นสุดท้ายเป็นการประเมินและการเลือกตัดสินใจ ซึ่งเป็นผลจากการตัดสินใจในครั้งนี้ โดยผลที่ได้รับเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายและข้อมูล หรือตัดสินใจที่จะสำรวจต่อไปโดยวางแผนสำรวจเพื่อให้ได้ข้อมูลใหม่ เพื่อการตัดสินใจครั้งต่อไป

สรุปวงจรกระบวนการตัดสินใจประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญดังนี้คือ

1. จุดมุ่งหมาย บุคคลต้องการตัดสินใจเมื่อมีทางเลือกอย่างน้อยสองทาง
2. ข้อเสนอแนะ บุคคลจะต้องค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับทางเลือกนั้น ๆ
3. ความเป็นไปได้ โดยจะต้องค้นหาความเป็นไปได้ทั้งหมดของกิจกรรม

4. ความเป็นไปได้ของผลที่ได้รับ โดยจะต้องตรวจสอบลำดับความเป็นไปได้ในแต่ละทางเลือก
5. ความน่าจะเป็นของผลที่ได้รับ โดยการทำนายความน่าจะเป็นจริงของแต่ละลำดับ
6. ค่านิยมโดยประเมินความต้องการของบุคคลในแต่ละระดับ
7. การประเมินผลโดยประเมินความเหมาะสมและเลือกตัดสินใจ
8. การตัดสินใจ มีการตัดสินใจซึ่งอาจเป็น
  - 8.1 การตัดสินใจขั้นสุด
  - 8.2 การค้นหาข้อสนเทศใหม่

ความหมายของการตัดสินใจ

การตัดสินใจ (Decision - making) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน เช่น เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2521, หน้า 108) ให้ความหมายว่า เป็นการเลือกจากตัวเลือกหรือทางออกหลาย ๆ ทาง โดยพยายามเลือกทางออกที่ดีที่สุด หรืออาจกล่าวได้ว่า การตัดสินใจก็คือการเลือกทางปฏิบัติซึ่งมีหลายทางเป็นแนวทางในการไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้

บรรจบ เนียมมณี (2523, หน้า 108) ได้สรุปว่า การตัดสินใจเป็นการเลือกที่จะคิดหรือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจากทางเลือกหลาย ๆ ทางที่เป็นไปได้เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

อนันต์ เกตุวงศ์ (2526, หน้า 6) กล่าวว่า การตัดสินใจ หมายถึง การคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลแล้วตัดสินใจเลือกดำเนินงานหรือวิธีปฏิบัติที่เห็นว่าดีที่สุดจากหลาย ๆ วิธีเปรียบเทียบกันและวิธีที่ดีที่สุด คือ สามารถทำให้เป็นไปตามเป้าหมายอย่างได้ผลมากที่สุด

Barnard (อ้างใน วุฒิชัย จำนงค์, 2523, หน้า 3) กล่าวถึงการตัดสินใจว่าเป็นวิธีการที่จะลดจำนวนทางเลือกลงมา โดยใช้เทคนิคใดก็ตามที่จะเลือกทางเลือกเหล่านั้นลงมาเหลือทางเดียว

กระบวนการตัดสินใจ

ในการตัดสินใจนั้นก็จะต้องมีปัญหา มีข้อมูลต่าง ๆ มาประกอบ ซึ่งต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอนหรือเป็นไปตามกระบวนการ ดังที่ Flippo (อ้างใน สมพงษ์ เกษมสิน, 2517, หน้า 193) กล่าวถึงกระบวนการตัดสินใจที่สอดคล้องกับกระบวนการตัดสินใจของ บรรจบ เนียมมณี (2533, หน้า 12-15) สรุปได้ดังนี้

1. การรับรู้ปัญหาแล้วพิจารณาว่าปัญหาคืออะไร มีสาเหตุมาจากอะไร
2. วิเคราะห์ปัญหา โดยศึกษาผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากปัญหานั้น ๆ รวมทั้งรวบรวมข้อมูลที่ต้องการสำหรับการตัดสินใจให้เพียงพอสำหรับทางเลือก
3. ค้นหาทางเลือกเพื่อการตัดสินใจ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และภูมิหลังของผู้ตัดสินใจประกอบด้วย
4. ประเมินทางเลือกโดยพิจารณาถึงผลดีผลเสียของแต่ละทางเลือก นำเอาผลดีมาเปรียบเทียบกับแล้วเลือกทางที่น่าจะเกิดผลเสียน้อยที่สุด
5. ตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดหลังจากได้ประเมินทางเลือกในข้อ 4 เรียบร้อยแล้ว
6. ลงมือปฏิบัติและประเมินผลการตัดสินใจ กล่าวคือเมื่อตัดสินใจเลือกทางเลือกแล้ว ขั้นตอนก็คือการลงมือปฏิบัติเพื่อที่จะได้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ หลังจากนั้นจึงทำการประเมินผลว่า การตัดสินใจของตนนั้นถูกต้องหรือเหมาะสมหรือไม่

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปฐม นิคมานนท์ (2533, หน้า 331) ทำการวิจัยพบว่า กิจกรรมทางการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการจัดให้แก่ประชาชนนั้นไม่ได้รับความสนใจจากประชาชน แม้แต่กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนซึ่งได้จัดให้แก่ผู้ที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบในสังคม เช่น กิจกรรมการศึกษายาอาชีพ กิจกรรมกลุ่มสนใจ การศึกษายาสามัญศึกษา ก็ได้รับความสนใจจากประชาชนที่ยากจนน้อยมาก

สาเหตุที่ทำให้บุคคลสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางการศึกษานอกโรงเรียน คือ

1. มีเป้าหมายเฉพาะเจาะจงอยู่ในใจสำหรับการเข้าร่วม
2. เหตุผลทางสังคมคือ ต้องการร่วมกิจกรรมกับคนอื่น
3. มีความสนใจต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา

โมห์มัด อับดุลกาเดร์ (2516, หน้า 18-19) กล่าวว่าผู้ใหญ่ที่มาเรียนมาร่วมกิจกรรมพัฒนาทุกสาขาทุกระดับนั้นต่างก็มาโดยความสำนึกถึงความต้องการที่จะได้รับความรู้หรือทักษะเพื่อจะแก้ปัญหาหรือช่วยให้เขาพัฒนาตัวเองไปสู่เป้าหมายที่เขาต้องการ ความรู้สึกนี้เองเป็นแรงจูงใจพื้นฐานให้เขาเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษา ซึ่งจะสร้างความสำเร็จในความต้องการของเขาได้

ฌรงค์ เทียนสง (2526, หน้า 24) กล่าวถึงเหตุผลที่นักศึกษาไปเรียนการศึกษานอกโรงเรียนว่ามีเหตุผลต่างกัน เช่น เพื่อสร้างอนาคตของตนเอง เพื่อยกสภาพชีวิตให้สูงขึ้น เพื่อเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อความก้าวหน้า และเพื่อการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ต้องการฉลาดและต้องการเรียนให้ สูงขึ้นกว่าเดิม

ภุชงค์ อังคปริชาเศรษฐ์ (2527, หน้า 81) อ้างถึงผลงานวิจัยของ Sheats Jyne และ Spence ว่าสองในสามของผู้มาเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ภาคค่ำมาได้มาเพราะอยากได้ความรู้อย่างเดียว แต่มาเพราะอยากได้เพื่อน เป็นเหตุผลให้ได้ออก

จากบ้าน อยากเพิ่มพูนความเฉลียวฉลาด และหนีภารกิจทางบ้าน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2530, หน้า 81) ได้กล่าวถึงผลการวิจัยของ Jonnstone และ Riverta เกี่ยวกับการเข้าร่วมเรียนรู้การศึกษาผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกาว่าเกิดจากแรงกระตุ้นสำคัญดังนี้

1. เพื่อที่จะให้รู้มากขึ้น
2. เพื่อเตรียมที่จะรับงานใหม่
3. เพื่อที่จะรับการอบรมเกี่ยวกับงานที่กำลังทำอยู่
4. เพื่อที่จะใช้เวลาว่างให้สนุกสนานและรู้สึกมีคุณค่า
5. เพื่อจะพบคนที่น่าสนใจและเพื่อนใหม่ ๆ
6. เพื่อจะได้ทำงานหรือหน้าที่ ที่บ้านหรือที่อื่นให้ดีขึ้น
7. เพื่อที่จะให้หนีพ้น ไปจากงานประจำที่ทำจำเจ
8. เพื่อที่จะทำให้งานที่ทำอยู่ดีขึ้น หรือเข้าใจงานดีขึ้นทั้งงานบ้านหรือด้าน

บทบาทของชีวิตครอบครัว

9. เพื่อปรับปรุงด้านทักษะ
10. เพื่อให้มีความรู้ทั่ว ๆ ไปดีขึ้น
11. เพื่อจะให้เพิ่มเงินเดือนประจำให้มีมากขึ้น
12. เพื่อจะพัฒนาบุคลิกภาพและความสัมพันธ์ทางด้านส่วนตัว
13. เพื่อที่จะพัฒนาสภาพร่างกาย

ไพบูลย์ หล้าคำแก้ว (2525, หน้า บทคัดย่อ) ศึกษาถึงเหตุผลที่ทำให้ประชาชนสมัครเข้าเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบกลุ่มสนใจทางวิทยุและไปรษณีย์ พบว่าเหตุผลสำคัญที่สุดในการสมัครเข้าเรียนการศึกษาคือ เหตุผลส่วนตัว ได้แก่ ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ต้องการเรียน ต้องการรับประกาศนียบัตร รองลงมาคือ เหตุผลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่นำความรู้ไปประกอบอาชีพไปเรียนที่อื่นแพงกว่า และเหตุผลต่อมาคือเหตุผลด้านสังคม ได้แก่มิผู้แนะนำ ต้องการร่วมกับหมู่คณะและต้องการออกนอกบ้าน นอกจากนี้ยังพบว่า คนแต่งงานแล้วสนใจเรียนมากกว่าคนโสด

อุมาพร นามวัฒน์ (2523, หน้า 46-42) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับเหตุผลการลาออกกลางคันในหลักสูตรเตรียมเข้าทำงานในสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานกรมแรงงานพบว่า ร้อยละ 45.8 ต้องออกมาช่วยพ่อแม่ ร้อยละ 37.5 ไม่มีเงินเรียนต่อ ร้อยละ 4.2 สุขภาพไม่ดี ร้อยละ 12.5 เรื่องอื่น ๆ

วิลาวรรณ รัตนเศรษฐกุลและคณะ (2530, หน้า บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยโครงการศึกษานอกระบบการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง ชุมชนบพทาคะวันออกเฉียงเหนือพบว่า สาเหตุที่ผู้เรียนการศึกษาผู้ใหญ่ลาออกกลางคันเพราะได้งานที่อื่นทำ บ้านไกล การเดินทางลำบาก ปัญหาเศรษฐกิจ ได้แก่ ไม่มีเงินค่าเทอม บางคนมาเรียนตามเพื่อนเมื่อเพื่อนออกหรือเลิกเรียนก็ออกตามเพื่อนหาย

วิศิษฐ์ จงประเสริฐ (2536, หน้า 34) ได้ทำการศึกษาข้อมูลส่วนตัวของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ออกกลางคัน (Drop Out) หรือเรียนไม่สำเร็จตามหลักสูตรซึ่งพบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่จบการศึกษาแล้วปลายปี ประกอบกับ ไม่มีเวลาเรียน

สมพิศ วิสิฐสิริ (2528, หน้า 28-38) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาที่ทำให้นักเรียนไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน ซึ่งพบว่ามาจากลักษณะส่วนตัว คือ มีอายุมากกว่าคนอื่นและผลการเรียนอ่อน และศึกษากับนักเรียนในวิทยาลัยชุมชนพบว่า นักเรียนที่เรียนไม่สำเร็จมีปัญหาด้านการเงิน สภาพความเป็นอยู่ และรับจ้างทำงานมากกว่าพวกที่เรียนสำเร็จ และนักเรียนที่เรียนจบระดับประถมศึกษา ร้อยละ 38 ไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อ ส่วนใหญ่เนื่องมาจากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว

งานวิจัยที่เกี่ยวกับสาเหตุของการไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางการศึกษา

ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน รัฐบาลมีความสามารถที่จะจัดโปรแกรมการศึกษาในหลายรูปแบบทั้งในและนอกระบบโรงเรียน แต่ก็ยังพบว่ามีประชาชนที่ไม่สามารถเข้ารับบริการทางการศึกษาจากหน่วยงานของรัฐในรูปแบบการศึกษที่รัฐจัดให้ได้อีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้ที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้ว (อุทัย ดุลยเกษม อ่างใน มณฑล ทัศนาระดับ, 2533, หน้า 21)

ประกาศรี มานะ (2528, หน้า 112) ศึกษาเหตุผลของการไม่เข้าเรียนต่อใน โปรแกรมการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับ 4 พบว่า เหตุผลอันดับแรก คือไม่มีทุนทรัพย์ รองลงมา คือผู้ปกครองไม่สนับสนุนและเห็นว่ามีความรู้เพียงพอที่จะประกอบอาชีพแล้ว

อนันต์ พงษ์สัตยา (2530, หน้า 67) ทำการศึกษา เหตุผลของผู้ไม่รู้หนังสือ จังหวัด น่าน ที่ไม่เข้าเรียนในโครงการรณรงค์เพื่อการเรียนรู้หนังสือแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2528 พบว่า การ ไม่มีเวลาว่างมากพอที่จะเรียนเป็นเหตุผลสำคัญในการไม่เข้าเรียนของผู้ไม่รู้หนังสือ รองลงมา คือผู้ไม่รู้หนังสือเห็นว่าตนเองมีอายุมากเกินไปมีความรู้สีกายที่อ่านหนังสือไม่ออก ไม่มีความ สนใจที่จะเรียน ทั้งนี้ทราบข่าวการให้บริการ การศึกษานอกโรงเรียนแล้วก็ตาม

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ (2530, หน้า 30) ได้ทำการประเมินผลกระทบของโครงการ การศึกษานอกโรงเรียนที่มีต่อประชาชนในชนบท พบว่าเหตุผลที่ทำให้ประชาชนในชนบทไม่ เข้าร่วมโครงการการศึกษานอกโรงเรียนนั้น เนื่องจากไม่มีเวลา เพราะต้องประกอบอาชีพ ไม่ ทราบข่าวว่ามีการจัดการโครงการการศึกษานอกโรงเรียนในหมู่บ้านของตนเอง นอกจากนี้ ยังมีปัญหาอื่น ๆ เช่น ค่าใช้จ่ายการฝึกอบรม มีภาระต้องเลี้ยงดูบุตรหลาน มีอายุมากแล้ว มี ความรู้เพียงพอแล้ว

มานะ ทาแป็ง (2530, หน้า 118) ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดโครงการการศึกษานอก ระบบโรงเรียนให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ไม่ได้ศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษา ศึกษาเฉพาะกรณีสุขาภิบาล ตำบลสระโบสถ์ อำเภอสระโบสถ์ จังหวัดลพบุรี พบว่า เหตุผล การไม่ศึกษาต่อเป็นเพราะว่า ฐานะยากจน เรียนไม่เก่ง ผู้ปกครองไม่ให้เรียน ตนเองไม่ต้อง ศึกษาเล่าเรียน

สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 6 (2535, หน้า 78) ศึกษาวิจัยเรื่องสาเหตุที่ นักเรียนไม่เรียนต่อ ม.1 ภายหลังจากดำเนินการตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา เขต การศึกษา 6 พบว่า สาเหตุที่ทำให้นักเรียนไม่เรียนต่อคือ ผู้ปกครองยากจนไม่มีเงินส่งให้เรียน และผู้ปกครองต้องการให้ช่วยงานบ้าน

มณฑา ทศนประดับ (2533), หน้า 98) ได้ศึกษาความสัมพันธ์การเข้าเรียนและไม่ เข้าเรียนการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับ ม.ต้น พบว่า เหตุผลของผู้ไม่เข้าเรียนเพราะ ไม่มีเวลาเรียน ไม่อยากเรียน ไม่ทราบข่าวการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและมีปัญหาด้าน เศรษฐกิจ ตามลำดับ

สิริกาญจน์ วีระพันธ์ (2535, หน้า 133) ได้ศึกษาเหตุผลของผู้ใช้แรงงานที่ไม่ศึกษา ต่อเนื่อง จากผู้ใช้แรงงานไม่มีเวลาในการไปศึกษาความรู้ เพราะต้องทำงานจึงต้องพักผ่อนและ ยังมีปัญหาในการดำรงชีวิตในปัจจุบันมาก

สมหวัง พิทยานวัฒน์ (อ้างใน สมพงษ์ แสงอินทร์, หน้า 27) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ สาเหตุการออกจากมหาวิทยาลัยกลางคันของนิสิตนักศึกษา จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัย มหิดล ในปีการศึกษา 2513 – 2514 จำนวน 568 คน พบว่า สาเหตุการออกจากมหาวิทยาลัย กลางคันคือ การแบ่งเวลาไม่เหมาะสมและไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาและ คณะที่เรียน พื้นความรู้และสติปัญญาไม่ดีพอ ทำกิจกรรมนิสิตนักศึกษามากเกินไป และไม่ชอบกิจกรรมนิสิต การปรับตัวเข้ากับการเรียนชั้นมหาวิทยาลัยไม่ได้ มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี และสุขภาพอ่อนแอ

อรนุช บุญยภน (อ้างใน สมพงษ์ แสงอินทร์, 2538, หน้า 27) ได้ศึกษาวิเคราะห์ องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับการออกกลางคันของนิสิตชั้นปีที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า องค์ประกอบที่มีส่วนสัมพันธ์ในการออกกลางคัน ได้แก่

1. ความสัมพันธ์กับอาจารย์ คือ นิสิตและอาจารย์ได้เดียวกัน อาจารย์ใช้อำนาจในการสอนและการสอบมากเกินไป อาจารย์มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้เรียน
2. ทัศนคติต่อวิชาชีพที่ศึกษา คือ มองไม่เห็นประโยชน์ในสาขาวิชาที่เรียน ไม่เห็นประโยชน์และแนวทางในการประกอบอาชีพ สาขาที่เรียนเป็นอาชีพที่มี รายได้ต่ำ
3. ฐานะทางเศรษฐกิจและการเงินคือ ครอบครัวยากจนมีรายได้น้อย ขาดเงินและ อุปกรณ์การเรียน ต้องทำงานพิเศษหารายได้ช่วยตัวเอง ต้องช่วยผู้ปกครอง ประกอบอาชีพ ต้องรับภาระงานบ้านมากเกินไป
4. ความสามารถของนิสิตและเนื้อหาของหลักสูตร คือ วิชาต่าง ๆ ที่เรียนยากเกินไป หลักสูตรวางจุดมุ่งหมายไว้สูง มีเนื้อหามากเกินไป เรียนได้คะแนนต่ำ
5. ความต้องการของผู้ปกครอง คือ ผู้ปกครองไม่สนับสนุนการเรียน ไม่เป็น ประโยชน์ของการเรียน ให้ลาออก และทัศนคติที่ไม่ดีต่อคณะที่เรียน
6. ลักษณะครอบครัว คือ พื้นฐานการอบรมจากครอบครัวไม่ดี ขาดความอบอุ่น จากครอบครัว

7. ทักษะที่มีต่อกิจกรรมของมหาวิทยาลัย คือ ไม่พอใจระบบอาวุโส และเพื่อกิจกรรมของมหาวิทยาลัย
8. ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย คือ มีการกำหนดในการหาที่อยู่อาศัยลำบากในการเดินทางไปศึกษา

เดชชัย ชันมะลิ (2531, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาพบว่าปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ การขาดเรียน การตกซ้ำชั้น และการออกกลางคัน พบปัจจัย 7 ด้าน ได้แก่

- การบริหารการศึกษา พบว่า หลักสูตรไม่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ขาดการดำเนินงานตามแผนบริหารการศึกษาที่ถูกต้อง การนิเทศ การกำกับและติดตามผลไม่สม่ำเสมอ และสภาพแวดล้อมทางกายภาพไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน
- แผนการสอนและการใช้แผนการสอน ปัจจัยสำคัญได้แก่ การจัดการเรียนการสอน เทคนิคในการสอน การวัดและประเมินผล ไม่เป็นไปตามแนวที่หลักสูตรได้เสนอไว้
- ผู้ปกครอง พบว่า ผู้ปกครองขาดการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ลักษณะอาชีพและลักษณะครอบครัวเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน
- ชุมชน มีปัจจัยสำคัญได้แก่ การขาดสาธารณูปโภคที่ดี แหล่งที่ทำกินอยู่ไกล ชุมชน มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการศึกษา และการขาดความร่วมมือแก่ทางโรงเรียน
- นักเรียน พบว่า สุขภาพอนามัยของเด็กไม่ดี ขาดความพร้อมทางวิชาการ ไม่ตั้งใจในการเรียน นักเรียนไม่ได้ทำการบ้าน การขาดเรียนของนักเรียนอันเนื่องมาจากการเกณฑ์ เด็กเข้าเรียนไม่ถูกต้อง ประเพณีและความเชื่อและเพื่อน
- ภาษา นักเรียนมีปัญหาในการใช้ภาษาไทย ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทั้งการฟัง การพูด การอ่านและการเขียน มีต่อการเรียนการสอนในกลุ่มประสบการณ์อื่น ๆ อีกด้วย
- การใช้เวลาทำกิจกรรม พบว่า การใช้เวลาจัดกิจกรรมหน้าเสาธงมากเกินไป และกิจกรรมอื่นทั้งที่เป็นกิจกรรมของครูและของนักเรียนบางกิจกรรมต้องงดการเรียนการสอน การเรียนการสอนจึงไม่เป็นไปตามกำหนดการสอนที่วางไว้

รัตน์ เทพคลัง (2533, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยพบว่า ผลผลิตจากโครงการการจัดกลุ่มสนใจแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ผลผลิตที่เป็นผู้เรียนที่เรียนจบหลักสูตรแท้จริง และผลผลิตที่ผู้เรียนเข้าเรียนแล้วออกกลางคัน แต่มีชื่อในบัญชีผู้จบหลักสูตร ผลผลิตที่ผู้เรียนที่เรียนจบหลักสูตรสามารถนำเอาความรู้ ความชำนาญ จากการเรียนกลุ่มสนใจไปใช้ประโยชน์ได้ ผลข้างเคียงที่เกิดจากโครงการ เป็นผลที่เกิดต่อเนื่องจากผลกระทบโดยตรง พบว่าผู้เรียนและสมาชิกในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรม ประชาชนในชนบทที่มีการย้ายถิ่นน้อยลง

สารัตถ์ เมฆกุล (2525, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาพบว่า นักศึกษาผู้ใหญ่หลักสูตรระยะสั้นที่ออกกลางคันส่วนใหญ่ มาจากครอบครัวที่มีสมาชิกมากกว่า 7 คนขึ้นไป มีรายได้ต่ำ บิดาและมารดามีอาชีพทำนา ทำไร่ และค้าขาย มีภูมิลำเนาต่างจังหวัด องค์กรประกอบที่เป็นสาเหตุของการออกกลางคันของนักศึกษาผู้ใหญ่หลักสูตรระยะสั้นมากที่สุด เรียงลำดับความสำคัญได้แก่ เรียนไม่ทันเพื่อน ต้องรับผิดชอบที่บ้านมาก เหนื่อยและอ่อนเพลียง่าย ปวดศีรษะ กังวลใจเรื่องต่าง ๆ ไม่มีเงิน รับประทานอาหารไม่เป็นเวลา มาเรียนเท่าที่ต้องการจะรู้เท่านั้น ครูสอนเร็วเกินไป ต้องการเรียนทฤษฎีเท่านั้น อุปกรณ์การสอนไม่เพียงพอ ครูไม่เอาใจใส่เท่าที่ควร ต้องช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ ขี้เกียจเรียน ห้องเรียนคับแคบ พื้นฐานไม่เพียงพอ ได้ทำงานแล้ว มองไม่เห็นความสำคัญของวิชาที่เรียน

มนัส แสงเรือง (2526, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่า องค์กรประกอบที่เกี่ยวกับการออกกลางคันของนักศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ ได้แก่ องค์กรประกอบส่วนตัวและครอบครัว องค์กรประกอบด้านหลักสูตร องค์กรประกอบเกี่ยวกับตัวครูและด้านการสอนของครู และ องค์กรประกอบด้านการบริหารโรงเรียน และสภาพแวดล้อมของโรงเรียน โดยเรียงจากมากไปหาน้อยตามลำดับ ซึ่งแต่ละองค์กรประกอบมีความสำคัญต่อองค์กรประกอบอื่น

ชำนาญ เรือนอนันต์ (2532, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่า สาเหตุการออกกลางคันของนักศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ หมวดวิชาช่างอุตสาหกรรม มีสาเหตุมาจากทางด้านส่วนตัวและครอบครัว ได้แก่ การประกอบอาชีพในขณะที่เรียน ต้องเรียนอยู่สถาบันอื่น การเดินทางไปเรียนไม่สะดวก การเงินและเศรษฐกิจของครอบครัวไม่สู้ดี และสาเหตุทางด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ เครื่องมืออุปกรณ์การเรียนการสอนมีน้อย ไม่เพียงพอสำหรับการเรียนการสอน ผู้สอนอธิบายไม่เข้าใจและครูผู้สอนไม่เตรียมการสอน

สุวิทย์ สมานมิต (อ้างใน สมพงษ์, 2538, หน้า 21) ได้ศึกษาพบว่า นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ จะมีปัญหาทางด้านสุขภาพมากเช่น รู้สึกตัวเองเหนื่อยอ่อนเพลีย ง่วงตลอดเวลา การที่นักศึกษามีปัญหาทางด้านสุขภาพจึงมีผลต่อการศึกษาด้วย

อุษา เทียนทอง (2530, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่าการจัดกิจกรรมของครูประจำกลุ่มนั้น ผู้เรียนต้องการให้ครูประจำกลุ่มสอนเน้นเฉพาะทางด้านวิชาการเท่านั้น เนื่องจากผู้เรียนอ่านคู่มือเรียนบางวิชาด้วยตนเองไม่เข้าใจ และครูประจำกลุ่มขาดทักษะในการจัดกิจกรรมกลุ่ม

อนันต์ ศรีอนันต์ (2531, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับครูประจำกลุ่มที่มาพบกลุ่มไม่ตรงเวลาที่นัดหมาย ครูประจำกลุ่มมีโชคในท้องถิ่นของนักศึกษา และครูประจำกลุ่มสอนเร็วเกินไป ปัญหาเกี่ยวกับนักศึกษาคือ มาพบกลุ่มไม่สม่ำเสมอ ไม่ค่อยร่วมกิจกรรมการพบกลุ่มและไม่กล้าแสดงออก ปัญหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพบกลุ่มคือ ขาดอุปกรณ์การสอน การจัดกิจกรรมด้านวิชาการน้อยเกินไป เวลาที่มาพบกลุ่มนั้นมีน้อยเกินไป และปัญหาเกี่ยวกับสถานที่พบกลุ่มคือ สถานที่พบกลุ่มคับแคบ มีเสียงรบกวน และไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวก

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การที่นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ ต่างมีเป้าหมายและแรงจูงใจพื้นฐานที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ และก็มีหลายสาเหตุที่เป็นปัจจัยทำให้นักศึกษาลาออกกลางคัน ทำให้ผู้ศึกษานำมาเป็นพื้นฐานในการศึกษาพฤติกรรมที่ทำให้นักศึกษาออกกลางคันก่อนจบหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน